

УДК 332.14:334.7:330.101

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.9>**Манн Р.В.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-2677>

Mann Ruslan

Cherkasy State Technological University

НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ В СИСТЕМІ ПЕРСПЕКТИВ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

NATIONAL ECONOMIC INTERESTS IN THE SYSTEM OF PROSPECTS FOR CLUSTER DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS AND CONDITIONS OF THE INFORMATION ECONOMY

У статті досліджено національні економічні інтереси в системі перспектив кластерного розвитку регіонів України та умов інформаційної економіки. Окреслено принципові переваги в системі заходів державного та ринкового регуляторного впливу на процеси кластероутворення в площині перспективного бачення економічного та соціального прогресу. Надано узагальнену характеристику проблем кластерного розвитку регіонів України. Зазначено, що інформаційний прогрес формує передумови розробки та впровадження інноваційно-кластерної політики, які пов'язані зі стрімким просуванням стандартів інформаційного суспільства, інформаційної економіки, державних та галузевих стандартів діджиталізації, всеосяжністю інформаційного ринку. Акцентовано увагу на відсутності в політико-економічному просторі принципів, що забезпечують реалізацію національних економічних інтересів кластерного розвитку регіонів України в умовах інформаційної економіки. Доведено, що саме кластерна модель економіки формує унікальний ресурс синергетичної побудови гармонійних відносин, балансу економічних та соціальних інтересів залучення інноваційного та інформаційного потенціалу країни в парадигмі відносин «влада-бізнес-населення-іноземний інвестор».

Ключові слова: національні економічні інтереси, інформаційна економіка, регіональні кластери, кластерний менеджмент.

The article examines national economic interests in the system of prospects for the cluster development of the regions of Ukraine and the conditions of the information economy. The principle advantages in the system of measures of state and market regulatory influence on the processes of cluster formation in the perspective of a perspective vision of economic and social progress are outlined, among which are indicated: the success of cluster projects; unique opportunities to accelerate the commercialization of ideas, the spread of science-oriented technology transfers; the presence of new models of cross-cultural relations in production and the service sector; spread of management technologies of greening and information transparency of decision-making, assessment and prediction of the consequences of economic activity; target harmonization and successful interaction of cluster project participants. A generalized description of such problems of the cluster development of Ukraine's regions is given as: the formal approach of the power management of Ukraine to the role and place of the EU in the formation of the modern model of the national economy; lack of clearly regulated measures of a legal nature for the institutionalization of clusters, cluster relations, process and procedures of interaction with the authorities; the uncertainty of the independence of the cluster policy as a tool of influence on the business environment of the national economy. It is noted that information progress forms the prerequisites for the development and implementation of innovation cluster policy, which are associated with the rapid advancement of standards of the information society, information economy, state and industry standards of digitalization, comprehensiveness of the information market. Attention is

focused on the lack of principles in the political and economic space that ensure the realization of the national economic interests of the cluster development of the regions of Ukraine in the conditions of the information economy, namely: the balance of economic and social interests; clear subordination of regional and business interests to national interests, and economic to social interests; harmonious resolution of conflicts between subjects of cluster development; strategizing the development of the national economy on the basis of supporting the process of cluster formation in the conditions of the latest informatization opportunities; balancing relations between basic groups of business and population. It is proven that the cluster model of the economy forms a unique resource for the synergistic construction of harmonious relations, the balance of economic and social interests, the involvement of the innovative and informational potential of the country in the paradigm of "government-business-population-foreign investor" relations.

Key words: national economic interests, information economy, regional clusters, cluster management.

Постановка проблеми. Успішність та прогресивність розвитку економіки ЄС напряму пов'язана з поступовим формуванням кластерної моделі економіки, поширення різноманітних форм регіональних кластерів більшої країн-учасників союзу. Впродовж останнього десятиліття актуальність та затребуваність кластероутворення, кластерних об'єднань постала першочерговою ідеєю розвитку галузей, бізнесів, підприємств та регіонів країн єврозони. Поступове формування відповідної теорії та методології наукових досліджень, виокремлення в напрям досліджень кластерного менеджменту має на меті визнання самостійності та пріоритетності кластерної моделі економіки. Провідний менеджмент країн єврозони доводить прямий зв'язок між національними економічними інтересами своїх країн з успішністю регіонального кластероутворення, активною побудовою кластерної моделі економіки, як цілком відповідного руху до цілісного ринку Європи.

Міста Європи активно позиціонують себе як центри успішного кластероутворення, системної підтримки бізнесу, інноваційних та науковорієнтованих проєктів, накопичення різноманітних знань. Кластерна модель зростання за цей час сформувала в європейському діловому просторі велику кількість позитивних прикладів, накопиченого управлінського досвіду, технологій співпраці та інтелектуально-інформаційного забезпечення.

Актуальність питання не визиває сумніву, але реальне просування наукових досліджень, теоретико-методологічних надбань в зону практики в Україні ще фактично не відбулося. Дійсно, ми мали велику кількість різноманітних точок зору щодо пріоритетів розвитку національної економіки, перспектив та трендів сталого розвитку, відповідності руху науково-технічному прогресу та інших цікавих положень, стратегічних планів та програм з елементами організації кластерів. Але відбувалася підміна реальних запитів населення, бізнес-середовища різноманітними декларативними проєктами, ідеями оновлення принципів, підходів до визначення векторів руху та відповідного ресурсного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах системної активізації євроінтеграції та глобалізації національної економіки України постає актуальним та ключовим успішне дослідження та розв'язання кола проблем із формуванням нової моделі економіки на основі врахування національних економічних інтересів та особливостей інформаційного прогресу, що є впливовим чинником подальшого суспільного розвитку в усіх його проявах. Системному вивченню питань щодо кластерної моделі економіки, активному просуванню кластероутворення та ефективного використання кластерних асоціацій приділено багато уваги як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Вивчення публікацій, світового досвіду засвідчує, що провідний менеджмент корпорацій та владних структур, науковці мають різні точки зору на особливості процесу кластероутворення, оцінку його впливу на економіку країн. Відповідно вони доходять різних висновків та рекомендацій, активно висловлюють обґрунтовані напрацювання щодо успішності кластерних політик країн, великих та середніх

за обсягами фінансування кластерних проєктів, нагальних проблем організації бізнес-процесів [1–6]. Детального дослідження, обговорення такі питання потребують в відкритому просторі наукової спільноти України, в першу чергу, з точки зору балансу національних економічних інтересів та гармонійних відносин в парадигмі «населення-бізнес-іноземні інвестори-влада» в умовах розвитку інформаційної економіки.

Науковими здобутками, цікавими концептуальними положеннями українського кластерного менеджменту є дослідження та публікації: Гейця В., Гудзя П., Гулака Д., Войнаренко М., Дубницького В., Долішнього М., Коломицевої О., Крайника О., Кудріної О., Панкової Л., Соколенко С., Солохи Д., Федулової Л., Фінагіної О., Чернюк Л. та ін. [3–9]. Наголос треба зробити на послідовності та часових рамках проведених досліджень, це 2005–2023 роки. Тобто наукова думка лише отримує свого поширення та визнання, окреслює свої межі та сфери інтересів, що само по собі є позитивним фактом в національному науковому середовищі.

Формулювання цілей статті. Незважаючи на широке коло досліджень, присвячених проблемі, багато питань, пов'язаних із забезпеченням та реалізацією національних економічних інтересів в системі перспектив кластерного розвитку регіонів України та умов інформаційної економіки потребують подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Принциповими перевагами в системі заходів державного та ринкового регуляторного впливу на процеси кластероутворення в площині перспективного бачення економічного та соціального прогресу, науковці та практики визнають:

- успішність кластерних проєктів підприємств-лідерів, що формують стратегічне бачення національних галузевих комплексів та окреслюють інноваційні прориви в виробництві та сфері послуг, відповідно окреслюють пріоритети національних інтересів в галузевій сфері;

- унікальні можливості інформаційного обміну, прискорення комерціалізації ідей та проєктів, поширення науковоорієнтованих трансферів технологій, відповідно окреслюють інтеграційний характер національних економічних інтересів в парадигмі відносин «освіта-наука-бізнес»;

- наявність нових моделей кроскультурних відносин в виробництві та сфері послуг, як обов'язкового елементу міжнародних проєктів та програм співпраці, відповідно формують платформи та моделі міжнародних кластерів, що надає нового вектору визначення національних економічних інтересів на світових ринках;

- поширення управлінських технологій екологізації та інформаційної прозорості прийняття рішень, оцінки та передбачення наслідків господарської діяльності, що посилює перспективність визначення національних економічних, соціальних та екологічних інтересів в синергетичному поєднанні;

- цільову гармонізацію та успішність взаємодії учасників кластерних проєктів (незалежно від економічних та бізнесових результатів діяльності) в межах обміну досвідом та технологіями, що забезпечує рух в системі управління знаннями кластерного менеджменту та нарощує національний потенціал науки, що само по собі є національним економічним та науково-технічним інтересом.

Реалізації процесу кластерного розвитку регіонів України перешкоджає ряд проблем (табл. 1), які потребують свого системного вирішення з урахуванням особливостей інформаційного прогресу. Наведена в таблиці 1 узагальнена характеристика проблем кластерного розвитку регіонів України дозволяє констатувати, що українські науковці, представники влади та впливового бізнесу в більшій мірі накопичували досвід, декларували окремі положення оцінки економічних інтересів окремих груп населення, доводили перспективність та просували інтереси великого бізнесу (в значній мірі компрадорсько зорієнтованого). Такий стан багато в чому відповідав моделі економіки, що фактично формувалась, хаотично відбудовувалась та мала характеристики постсоціалістичної, пострадянської та монопольно-олігархічної.

Таблиця 1

Узагальнена характеристика проблем кластерного розвитку регіонів України

№	Найменування та узагальнена характеристика проблеми	Джерела виникнення проблеми	Наслідки прояву проблеми
1.	Формальний підхід владного менеджменту України до ролі та місця ЄС у формуванні сучасної моделі національної економіки.	Недосконалість підготовки менеджерів владного рівня, фахівців публічного адміністрування в питаннях кластерного менеджменту та інформатизації, адаптації та впровадження світового досвіду.	Недосконалі проекти, заходи та дії в питаннях розробки національної кластерної політики та прискореного формування кластерної моделі економіки України.
2.	Відсутність чітко регламентованих заходів правового характеру з інституціоналізації кластерів, кластерних відносин, процесу та процедур взаємодії із владою.	Законодавство у сфері інновацій, інформатизації та кластеризації не має системного характеру.	Внутрішня розрізненість підзаконних нормативно-правових актів створює додаткові перешкоди гармонізації з європейською правовою системою. Як наслідок ускладнення з: адаптації та впровадження світового досвіду, реалізації вітчизняних кластерних ініціатив, неформально діючі кластери регіонів України.
3.	Невизначеність самостійності кластерної політики, як інструменту впливу на бізнесове середовище національної економіки.	Недооцінка перспектив та переваг кластерної моделі економіки державним, галузевим та регіональним менеджментом.	Невизначеність більшості процесів кластероутворення в системі інструментів державного та регіонального регулювання національної економіки. Недофінансування проєктів з утворення кластерів в межах міжнародних та державних проєктів.

Принципами розвитку такої моделі були цільові підходи до визначення економічних інтересів: приховування реального стану економіки та бізнесу на основі тіньовізації великого бізнесу; формування сировинної моделі економіки (для ЄС); нехтування соціальними пріоритетами та відмови від людиноцентричності; прийняття рішень на підставі врахування вузькокорпоративних інтересів (великого бізнесу). Також мало місце тяжіння до визнання унікальності та преференціальності міста Київ, що фактично перетворювало його на ексклюзивно елітну модель розвитку. І це далеко не повний перелік так званих особливостей формування, визнання та просування національних українських інтересів.

Фактично слід визнати повну відсутність в політико-економічному просторі принципів, що забезпечують:

- баланс економічних та соціальних інтересів в питаннях податків, державного фінансування;

- чіткої підпорядкованості регіональних та бізнесових інтересів національним, а економічних соціальним, що є характерним для соціальних економік країн Європи;

- гармонійного вирішення конфліктів між владою та бізнесом, населенням та бізнесом на основі економічного та правового захисту інвестицій, малого та середнього бізнесу;
- стратегування розвитку національної економіки на основі реального врахування довіри населення до бізнесу та утворення підтримки процесу кластроутворення в умовах новітніх можливостей активної інформатизації;
- прийняття рішень на основі прогресивного бачення майбутнього євроінтегрування країни та її позиціонування в світовому економічному та інформаційному просторі;
- стимулювання дії агентів кластерного процесу на основі змін якості ділового середовища, цільового розвитку регіонів;
- формування національної бізнес культури, як інституту гармонізації національних інтересів та майбутньої платформи успішного кластероутворення між малим, великим та середнім бізнесом;
- балансування відносин між базовими групами бізнесу, населення.

Світовий досвід доводить, що в умовах інформаційного прогресу кластерна модель розвитку є моделлю зростання національної економіки. Інформаційний прогрес формує передумови розробки та впровадження інноваційно-кластерної політики, які пов'язані зі стрімким просуванням стандартів інформаційного суспільства, інформаційної економіки, державних та галузевих стандартів діджиталізації, всеосяжністю інформаційного ринку. Інновації в інформаційному секторі та у світовому просторі забезпечили стрімкий науковий, економічний, техніко-технологічний прогрес, зміну парадигми виробництва, прорив інноваційної праці [10, с. 98–99]. Кластеризація регіонів України в умовах розвитку інформаційної економіки дозволяє забезпечити: нові форми співпраці, обміну інформації та досвідом в конкурентному середовищі; активізувати процеси інноваційної, інформаційної та соціальної інтеграції. Такі процеси дозволяють активізувати та прискорити залучення зацікавлених сторін у консолідовані дії, проєктів, розподілу та накопичення знань, гармонізації відносин.

Модель кластерної економіки України, яка буде мати підґрунтя методологічного забезпечення та базуватися на регіональних кластерах, повинна мати велику кількість переваг, до яких буде віднесено: нарощення кількості суб'єктів підприємницької діяльності та збільшення надходження податків; формування інноваційних, інноваційно-індустріальних об'єднань, що залучать вже наявний інноваційний потенціал регіонів; розвиток ринкової інфраструктури, зменшення впливу монополій та олігополій на внутрішній ринок; цільове формування ділового середовища країни відповідно до інтересів та потреб національного бізнесу; можливість переорієнтації національних виробників на зовнішні ринки за рахунок іноземних інвестицій; залучення внутрішнього інвестиційного потенціалу до кластерних проєктів малого та середнього бізнесу; балансування та гармонізація інтересів малого, середнього та великого бізнесу на основі оцінювання ефективності господарської діяльності та пріоритетності регіональних кластерів у виконанні національних проєктів. Україна має науково-технічний потенціал для прискореного переходу на інноваційний шлях розвитку економіки, соціальної та культурної сфери на платформі п'ятого та шостого укладу. Проте для цього потрібні наукові підходи до формування кластерної моделі економіки, гармонізації відносин бізнесу та влади, консолідації зусиль усього суспільства. Рушійною силою у досягненні такої мети повинні стати знання, інтелект нації в усьому його різноманітті [11, с. 171].

Визначення та окреслення наведених проблем, зон конфліктів та недосконалих відношень свідчить про необхідність опрацювання теми, більш глибокого вивчення різних аспектів впровадження кластерної моделі економіки, як системної відповідності євроінтеграційного руху нашої країни. Формальність, недосконалість в питаннях вивчення даної теми призводить до непорозуміння в організації таких системоутворюючих процесів як:

- розробка та впровадження економічної та соціальної політики в питаннях залучення ресурсів;

– гармонійної побудови відносин між бізнесом та владою в сферах залучення інвестицій, отримання міжнародних грантів, цільової побудови інтеграційних проєктів та програм;

– впровадження нової моделі національної економіки та формування інноваційної та інформаційної інфраструктури;

– якісної оцінки динамічних ринкових процесів та відповідного впливу на національну економіку в мінливому інформаційному просторі.

Висновки. Часовий ресурс для вивчення окресленої теми, дослідження та корегування діяльності владного менеджменту не великий. Наша країна постає перед вибором нової моделі розвитку національної економіки, новими викликами євроінтеграційних процесів, потребою прискореного відновлення господарського комплексу в умовах руйнівних наслідків війни та інформаційного прогресу. І саме кластерна модель економіки формує унікальний ресурс синергетичної побудови гармонійних відносин, балансу економічних та соціальних інтересів залучення інноваційного та інформаційного потенціалу країни в парадигмі відносин «влада-бізнес-населення-іноземний інвестор», що і окреслює коло подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Гулак Д.В. Розвиток електроенергетичного ринку України на засадах регіональної клас-теризації : монографія / наук. ред. О.В. Фінагіна. Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : Понома-ренко Р.В., 2018. 222 с.
2. Данилишин О.Є. Кластери як сучасна форма стратегічних об'єднань. *Вісник Хмельниць-кого національного університету. Економічні науки.* 2007. Т. 2. № 5. С. 223–229.
3. Гудзь П.В. Визначення доцільності створення кластера для суб'єктів кластерної політи-ки. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2018. № 1(13). С. 161–165.
4. Pankova L.I., Finagina O.V. Innovative cluster policy in the conditions of growing the capacity of globalization: regions of the world. *Annali d'Italia.* 2020. № 10. Part. 3. Florence, Italy. P. 28–40.
5. Калінеску Т.В. Кластери підприємств: віртуальність та практика застосування. *Часопис економічних реформ.* 2019. № 1. С. 82–89.
6. Клюс Ю.І. Роль кластеризаційного підходу у формуванні системи принципів управ-ління інноваціями на промислових підприємствах регіону. *Вісник СНУ ім. В. Даля.* 2020. № 2(258). С. 28–33.
7. Кудріна О.Ю. Формування та розвиток інноваційних кластерів як один із інструментів підвищення конкурентоспроможності регіону. *Проблеми та перспективи забезпечення ста-більного соціально-економічного розвитку. Зб. Наук. праць ДонДУУ. Серія «Економіка».* Т. XX. Вип. 311. Маріуполь : ДонДУУ, 2019. С. 148–157.
8. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. Київ : Логос, 2004. 848 с.
9. Теорія і практика кластеризації економіки : монографія / за наук. та заг. ред. М.П. Война-ренка, В.І. Дубницького. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 336 с.
10. Присяжнюк А.Ю. Сингулярність кластерного розвитку національної економіки : моно-графія. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 300 с.
11. Панкова Л.І. Формування інноваційної моделі кластерної політики регіонів на основі балансу інтересів : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05. Черкаси, 2021. 550 с.

References:

1. Gulak D. V. (2018) *Rozvytok elektroenergetychnogo rynku Ukrayiny na zasadax regionalnoyi klasteryzaciyi* [Development of the electricity market of Ukraine on the basis of regional clustering]. Cherkasy: vydavets Ponomarenko R. V., 286 p. (in Ukrainian)
2. Danylyshyn O. Ye. (2007) *Klastery yak suchasna forma stratehichnykh obiednan* [Clusters as a modern form of strategic alliances]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 2, no. 5, pp. 223–229. (in Ukrainian)
3. Hudz P. V. (2018) *Vyznachennia dotsilnosti stvorennia klastera dlia subiektiv klasternoi polityky* [Determining the expediency of creating a cluster for cluster policy subjects]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 13, no. 1, pp. 161–165. (in Ukrainian)

4. Pankova L. I., Finagina O. V. (2020) Innovative cluster policy in the conditions of growing the capacity of globalization: regions of the world. *Annali d'Italia*. Florence, Italy, no. 10, part 3, pp. 28–40. (in English)
 5. Kalinesku T. V. (2019) Klasteri pidpryyemstv: virtualnist ta praktyka zastosuvannya [Enterprise clusters: virtuality and application practice]. *Chasopys ekonomichnyx reform*, no. 1, pp. 82–89. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2019_1_14 (in Ukrainian)
 6. Klius Yu. I. (2020) Rol klasteryzatsiinoho pidkhodu u formuvanni systemy pryntsyviv upravlinnia innovatsiiamy na promyslovykh pidpriemstvakh rehionu [The role of the clustering approach in the formation of the system of innovation management principles at the industrial enterprises of the region]. *Visnyk SNU im. V. Dalia*, no. 2(258), pp. 28–33. (in Ukrainian)
 7. Kudrina O. Iu. (2019) Formuvannia ta rozvytok innovatsiinykh klasteriv yak odyin iz instrumentiv pidvyshchennia konkurentospromozhnosti rehionu [Formation and development of innovation clusters as one of the tools for increasing the competitiveness of the region]. *Problemy ta perspektyvy zabezpechennia stabilnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. Zb. Nauk. prats DonDUU. Seriya «Ekonomika»*, vol. XX, no. 311. Mariupol: DonDUU, pp. 148–157. (in Ukrainian)
 8. Sokolenko S. I. (2004) *Klasteri v hlobal'niy ekonomitsi* [Clusters in the global economy]. Kyiv: Logos, 848 p. (in Ukrainian)
 9. Voinarenko M. P., Dubnytskyi V. I. (2019) *Teoriia i praktyka klasteryzatsii ekonomiky* [Theory and practice of clustering of the economy]. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 336 p. (in Ukrainian)
 10. Prysiazhnyiuk A. Yu. (2022) *Synhuliarnist klasternoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky* [The singularity of the cluster development of the national economy]: monohrafiia. Kyiv: Derzh. torh.-ekon. un-t, 300 p.
 11. Pankova L. I. (2021) *Formuvannia innovatsiinoi modeli klasternoi polityky rehioniv na osnovi balansu interesiv* [Formation of an innovative model of regional cluster policy based on the balance of interests]: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.05. Cherkasy, 550 p. (in Ukrainian)
-